

BİR TÜRKÜNÜN ANATOMİSİ – 1

C. Yunus ÖZKURT *

Giriş

Bu yazı dizisinde, Koryanalı Hüseyin Köse'nin söylediği türkülerden seçtiklerimiz üzerinde tespit edilebildiği kadarı ile bilgi verilmeye çalışılmıştır. Esasen bu yazı dizisinin temelini, KTÜ Devlet Konservatuvarı'nca 13-15 Nisan 2015 tarihleri arasında organize edilen *Doğu Karadeniz Bölgesi Müzik ve Dans Günleri* etkinliği kapsamında Koryanalı Hüseyin Köse'nin türküleri hakkında sunduğum bildiri oluşturmaktadır. Bildirinin detayı, elektronik format üzerinden ilerleyen tarihlerde konservatuvara ait internet sitesi üzerinden yayınlanacaktır.¹

Hüseyin Köse, vefatından sonra ardında birçok eser bırakmıştır. Hüseyin Köse'nin müzik yapımcıları ile birlikte yaptığı bilinen plak ve kaset sayısı oldukça kısıtlıdır. Kaç tane plak yaptığı bilinmiyor. Kaç tane kaset yaptığı da bilinmiyor. Müzik yapımcıları ile olan plak ve kaset çalışmalarının haricinde muhabbet zamanlarında, düğün ve derneklerde sevenleri tarafından kasetçalarlar ile kayıt edilmiş ve birbirinden kopyalanmış yüzlerce kaseti vardır. Elbette ki bunların sayısı da bilenemiyor. Hüseyin Köse, Atilla Alp Bölükbaşı ile olan bir röportajında kasetlerinin sayısı olarak “12-13 bant” yaptığını ifade etmektedir (Bölükbaşı; 1988, s.5).

Hüseyin Köse; söylediği türkülere yönelik birçok plak-kaset çalışması yaptığı için, belli bir isim ile ifade edilmiş herhangi bir türküyeye ait sözlere bakıldığında, değişik plak-kasetlerde farklı söylemlerin olduğu görülebilmektedir. Bunun sebebi, repertuarında olan sözlerden değişik karmalar yaparak yeniden ve hatta farklı kaydeler ile de söylemesidir. Aşağıda verilen örneklerde bu türden durumlar vardır. Yani bu örneklere yönelik her hangi bir ses dosyası dinlendiğinde verilen sözlerin aynı sırada ve aynı kelimelerde olmadığı görülürse, yanlış olduğu sonucuna varılmamalıdır.

Hüseyin Köse'nin söylediği bir kısım türkülerin arka planında ne olduğu bugün itibariyle emsalleri tarafından bilinebilmektedir. Yani türkülerde geçen bazı ifadeler için: “*Ne zaman söylendi? Ne için söylendi? Ne anlama geliyorlar?*” soruları sorulduğunda, bu sorular ancak o günleri yaşayanlar tarafından cevaplanabilmektedir. Bu nedenle bugün itibariyle henüz hayatta olan tanıklar yardımı ile bu özellikle olan türkü sözleri hakkında açıklayıcı bilgilerin de kayıt altına alınması gerekmektedir. Zira söz konusu türkülerin folklorik değerleri vardır. Bu nedenle, bu kısımda verilen örneklere yönelik tespit edilebilen açıklamalar da eklenerek söz konusu türküler incelenmeye çalışılmıştır. Böylece, böyle bir çalışmanın nasıl yapılabileceğine dair bir alt yapı oluşturulmak istenmiştir.

*Karadeniz Teknik Üniversitesi - Beşikdüzü Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi. (Acısu Köyü Kalkındırma ve Kültür Derneği Üyesi - cyunusozkurt@hotmail.com, 15.07.2015, Akçaabat – Trabzon)

¹ İlgili internet sayfası : <http://www.ktu.edu.tr/konservatuvar-bilimsel-etkinliklerimiz>

1. Uzun Hava – Uzun Kayde

TRT'nin Karadeniz yayla görüntüleri eşliğinde seslendirilen ve Hüseyin Köse'nin çalıp söylediği meşhur uzun hava artık bir yayla klasiği olmuştur. Gedikoğlu, bu uzun havanın Akçaabat'a ait tek uzun hava olma özelliğinde bulunduğunu ifade ederken, bu özgün ezgiyi Karadeniz'in dağına taşına tanıtan, plak ve kasetlere ilk kez çalıp söyleyenin Koryanalı Hüseyin olduğunu belirtir (Gedikoğlu; 21.03.2006).

Ne gariptir ki Hüseyin Köse, meşhur ettiği bu söz ve kayde için kendisi bir isim bile koymamıştır.² Hüseyin Köse'nin oğlu Hasan Köse, babasının bu kayde için *Maçka Havası* dediğini belirtir. Doğduğu yerdeki köylülerince bu uzun hava *Yol Havası*, *Koryanalının Uzun Havası*, *Balıkli Yaylası*, *Yayla Yollarında* gibi isimler ile de bilinir.

Bu eserin bu haliyle ortaya çıkışında etken olan bazı hususlara değinmekte fayda vardır. Gedikoğlu, Acısu köyünden olan ve Hüseyin Köse'den çok büyük olup ondan önce vefat etmiş bulunan Yanoğun Mahmut'un (Mahmut Yanık, D:1912-Ö:1972) çok dokunaklı ve güzel bir sesi olduğunu ve söylediği uzun havaların hâlâ kulaklarda çınladığını belirtir (Gedikoğlu; 21.03.2006). Hüseyin Köse'nin gençlik zamanlarında Mahmut Yanık'ın yanına gelip kemençe çaldığı ve Mahmut Yanık'ın da türkü-uzun hava söyleyerek O'na eşlik ettiği, o günlere şahit olanlarca da anlatılır.

Bir diğer önemli durum da Hüseyin Köse'nin Maçka-Çatak mevkiinde uzun yıllar muhtarlık yapmış ve Muhtar Ali olarak bilinen Ali Öztürk isimli arkadaşının yerine sık sık gelerek sohbet ettikleri, oraya gelen başka kemençeci arkadaşlarının da olduğu, muhabbet ortamında bir birlerinin kemençelerini de kullanarak karşılıklı çalıp söylemeleri olmuştur. Bu sohbetlere ara ara katılanlardan biri de Maçka-Ocaklı Mahallesi'nden (Ocaklı – eski adı İspela Köyü) Mehmet Alan isimli kemençecidir.³ Mehmet Alan çok güzel uzun hava söylemektedir. Hüseyin Köse, Mehmet Alan için: “*Ben Mehmet gibi uzun hava atabilsem, dünyayı fethederim.*” diyerek O'nu takdir etmektedir (Eyüp Eyüpoğlu).

Kemençe sanatçıları Saffet Genç, Eyüp Eyüpoğlu ve Cihan Öztürk; uzun hava kaydelerinin yüzyıllardır var olduğunu, uzun havaların serbest stilde kayde ve sözlerden oluştuğunu, Hüseyin Köse'nin de yöresine has kendi söz ve müzik uyarlaması ile böyle bir uzun havayı ortaya çıkarmış olduğunu ifade etmektedirler.

Bu tespitlerden çıkarılan sonuç şudur ki, Hüseyin Köse uzun hava konusunda kendi stilini geliştirene kadar kendi köyündeki uzun hava ustalarından etkilendiği gibi, özellikle de Maçka uzun havalarından da esinlenmiştir. Uzun yıllar süren çalışmalarının sonucunda ortaya çıkardığı bu uzun hava için Saffet Genç: “*Çaldığı zaman dağlar gözünün önüne gelirdi. O'nun kadar güzel uzun hava söyleyen olmadı.*” demektedir.

Bu uzun hava, köyden yaylaya olan göç zamanındaki duyguları anlatır. O zamanlarda çoğu dik yamaçlar üzerinde bulunan patika yollardan yürüyerek gidilen yayla göçü

² Benzer şekilde plak ve kasetlerinde söylediği birçok türkü için isim verenler, bu plak ve kasetlerin yapımcıları olmuştur.

³ Eyüp Eyüpoğlu, vefat etmiş bulunan Mehmet Alan isimli kemençecinin TRT radyosunda birkaç bestesi olduğunu ifade etmektedir.

esnasındaki güzergâha ait manzaralar betimlenir. Bu betimlemelerde Acısu Köyü-Balıkli Yaylası güzergâhının etkisi çok büyüktür. Çünkü Hüseyin Köse'nin çocukluğu ve hayatının önemli bir bölümü, köy ve yayla anlamında bu güzergâh içerisinde geçmiştir. Acısu Köyü'nün yayla faaliyetleri; mesire yerleri olan Yaylacık ve Dumbi ile Mahura ve Soriya denilen yerlerde ve daha yukarıdaki yayla yerleri olan Tevoron (Düzlük) mevki, Karahava mevki ve Balıklı Obası (Balıklı Yaylası) denilen yerlerde halen devam etmektedir. Bu güzergâh köyden yayla olarak gidildiğinde o günkü şartlarda sırtta ya da elde yük ve beraberinde büyük-küçükbaş hayvan olmadan iki-iki buçuk saat civarındır. Mahura ve Soriya'ya kadar olan yol güzergâhı sonradan yapılan araba yolu nedeniyle aynı zamanda Hıdırnebi Yaylası (Büyük Oba) yoludur da. Dolayısı ile Hüseyin Köse, güzergâh üzerinde sürekli yaşadığı duygusal durumları, geçmişinden miras aldığı bu tür söylemler ile katıştırarak bu uzun hava içerisine çok coşkulu bir şekilde işlemiştir.

Bu uzun havaya ait sözlerde geçen bazı betimleme ve yer isimleri, farklı zamanlardaki söylemlerine bakıldığında ortak özellikler nedeniyle benzer betimleme ve yer isimleri ile değişebilmektedir.

Aşağıda bu uzun havaya ait bazı sözlere yer verilmiştir.⁴

Ah çol dağlar,
Geldi gene yaz başlari,
Açti yeşil yapraklar,
Yayla yollarında kugolar bağriyi,
E hey, hey, hey, dağlar oy, oy!..

Ah gene eridi karların,
O hey, hey, o hey, e hey, dağlar oy!
Ah gene şenlendi Hıdırnebi yollari,
Açti sari çiçekler, e hey, hey, hey!

Ah gel ağla beni yetim kuzim,
O hey, hey, hey dağlar oy, oy, o hey!
Ah çol dağlar,
O hey, hey, o hey, e hey, dağlar oy!
Ah gene aldı bana boz tekenin keleş,
O hey, hey, o hey, e hey, dağlar oy!

Ah geldi bi kara duman gene...
O hey, hey, hey dağlar oy!
Geldi kapattı bizi e hey, hey!
Dalduk derin ormanlara,
O hey, hey, hey dağlar oy!

Bu uzun havaya ait sözlerde geçen bazı kelimelerin yöresel anlamları şöyledir:

Çol : Çöl. Çöl gibi ıssız anlamında kullanılır. Bahar gelince şenlenen yayla yolları, çöl gibi ıssız olmaktan çıkmaktadır. Her taraf yeşermekte, çiçekler açmakta, insanlar, hayvanlar, böcekler, kuşlar etrafta dolaşmaya başlamaktadır. Böylece çol dağlar, çol olmaktan çıkmaktadır.

Kugo : Guguk kuşu. Trabzon yöresinde “*Kuko, Kuku, Gugu, Gugo, Gukko, Gukku, Kukki*” gibi isimler ile de bilinir. Bu kuş bir göçmen kuş türüdür. Baharın gelmesi ile birlikte Nisan ayı sonuna doğru yörede sesi duyulmaya başlar. Ağustos ayı sonuna doğru yöreyi terk eder. Bu kuş yöre insanının yaşamı içerisinde önemli bir yer tutar. Anneler bebekleri ile “*Gukgu! Daa!*” isimli oyunlar bile oynar.⁵ Bu kuş üzerine birçok inanış ve söylem de vardır. Birçok

⁴ Okuma yönü; sol sütun, sağ sütun şeklindedir.

⁵ Bu oyun, annenin iki gözünü iki eli ile kapatıp-açarak bebeğine söylediği “*Ce-ee!*” ile aynıdır.

türkü sözü içerisinde bu kuşa atıf yapılmıştır. Çoğu kişi sadece sesini duyarak varlığını bilmektedir ancak bizzat görenler de vardır.⁶

Kuzi	: Kuzu. Koyunun yavrusu.
Teke	: Erkek keçi.
Kelek	: Küçük-büyük baş hayvan boynuna takılan ve ses çıkaran bir tür çan, çingirak, zil. Kelek, kalın teneke metalden yapılır. Genelde küçükbaş sürüde lider olan erkek hayvana takılır. Büyükçe yapılı olup kalın-tok bir sesi vardır. Kelek sesini duyan sürüdeki diğer koyun ve keçiler sisli havalarda bile sesi takip ederler.
Hıdırnebi	: Akçaabat'ın en yakın yaylalarından biri. Akçaabat'a uzaklığı yaklaşık 20 km dir. Hıdırnebi Yaylası ile Balıklı Yaylası arası mesafe yaklaşık 10 km dir.
Duman	: Sis

Söz konusu uzun havayı dinlemek için:

<http://www.akcaabat-acisu.com/flash/muzikplayer.html> (ses kalitesi güzel olan)

<https://www.youtube.com/watch?v=71R2gXDPw40> (video görüntülü olan)

(Yazı dizimiz devam edecektir...)

⁶ Bu kuş üzerine çok söz söylediği ve türküler yazdığı için “*Kugo Selim*” lakabı ile tanınan Düzköy-Taşocağı'ndan (eski adı Gulaliyos/İlaliyöz Köyü) Selim Travacı isimli bir kişi dahi vardır. Koryanalı Hüseyin de başka bir türküsünde şöyle der:

Kugo ne bağırsın, Karşıda taşanada. Vurdi oni annesi, Ağladı aşanada.	Vurdi oni annesi, Onun ağlamaları. Yakayı canlarımı, Çömber bağlamaları.	Başındaki çömberin, Solsun dalları solsun. Aldadın beni yarım, Olsun bakalım olsun.
----- Taşana: Taşlık, taşlı olan yer. Aşana : Evde aş-yemek yenen yer.	----- Çömber: Çember, yazma, başörtüsü.	

Kugo hakkında daha detaylı bilgi: <http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/gukku-guguk-kusu-inanci.htm>